

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559:

การรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

เปรม ฤาหารประภาสวัตต์

วิทยากรปฏิบัติการ

กลุ่มงานบริการวิชาการ 3 สำนักวิชาการ

ความสำคัญของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง ควรค่าแก่การอนุรักษ์รักษาไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้นำมาศึกษาเรียนรู้สืบสานต่อไป และส่งผลดีในหลายด้านให้กับประเทศชาติ แต่ในปัจจุบันสังคมภายในประเทศและต่างประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้รับผลกระทบ บางครั้งมีการนำไปใช้ในทางที่บิดเบือนไม่เหมาะสม ทำให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต้องเสื่อมสูญไป สถานितिบัญญัติแห่งชาติจึงตราพระราชบัญญัตินี้เพื่อส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้สืบเนื่องและยั่งยืนสืบไป

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 มาตรา 3 ได้ให้ความหมายของ “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” คือ ความรู้ การแสดงออก การประเพณีปฏิบัติ หรือทักษะทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือ หรือวัตถุ ซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชนยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งโดยอาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน (พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, 2559, น. 1)

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการส่งเสริมและรักษาตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด ดังนี้

1. วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา
2. ศิลปะการแสดง
3. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล
4. ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
5. งานช่างฝีมือดั้งเดิม
6. การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว
7. ลักษณะอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มีอำนาจหน้าที่พิจารณาให้ความเห็นชอบการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กำกับ ติดตามและประเมินผลการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คัดกรอง ป้องกันไม่ให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ขึ้นบัญชีไว้เกิดความเสียหาย โดยมีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด โดยทำหน้าที่ดำเนินการร่วมกับ

ชุมชนเพื่อจัดทำรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พิจารณาคัดเลือกจากรายการเบื้องต้น เพื่อเสนอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, 2559, น. 2-8)

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้มีการสร้างสรรค์ สืบส่งต่อกันมา และสืบทอดในชุมชน จากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ในปัจจุบันมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ บางครั้งมีการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ในทางที่บิดเบือนไม่เหมาะสม เป็นสาเหตุให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต้องเสื่อมสลายไปสมควรจัดให้มีการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้มีความสืบเนื่องและยั่งยืนสืบไป จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ (พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, 2559, น. 9)

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

“มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Intangible Cultural Heritage ซึ่งยังไม่มีคำแปลเป็นภาษาไทยที่ชัดเจนและตรงตัว เมื่อแรกใช้มีการเสนอคำแทนดังกล่าวอย่างหลากหลาย เช่น มรดกวัฒนธรรมเชิงนามธรรม มรดกวัฒนธรรมทางจิตใจ มรดกวัฒนธรรมที่ไม่เป็นวัตถุ ซึ่งแต่ละคำเมื่อแปลกลับเป็นภาษาอังกฤษยังมีการถกเถียงกันอยู่ จนเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2552 คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้มีมติให้ใช้คำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” แทนคำภาษาอังกฤษ Intangible Cultural Heritage เพราะพิจารณาว่า “มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” อาจจะทำให้เกิดการตีความที่ไม่ตรงกัน อีกทั้งภาครัฐควรส่งเสริมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และที่จับต้องได้ ในทางปฏิบัติแล้ว คำว่า “มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” และ “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” มีความหมายที่ไม่แตกต่างกัน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2558, น. 5-6)

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก ได้นิยามความหมายของ “มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” หมายถึง การปฏิบัติ การเป็นตัวแทน การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมอันเป็นผลจากสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน และในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน (The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2003, p. 2)

อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage) ได้กำหนดขอบเขตลักษณะของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ไว้ 5 สาขา คือ

1. ประเพณีและการแสดงออกที่เป็นมุขปาฐะ รวมถึงภาษาในฐานะพาหะ
2. ศิลปะการแสดง
3. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล
4. ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
5. งานช่างฝีมือดั้งเดิม

แต่ในส่วนของประเทศไทย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้จัดประชุมระดมความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิทุกแขนง เห็นว่าประเทศไทยมีมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ซึ่งมีลักษณะโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ จึงได้จำแนกสาขาของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้มากกว่าที่อนุสัญญาฯ กำหนด และกำหนดประเภทของแต่ละสาขาให้สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมของประเทศไทย โดยมี 7 สาขาดังนี้

1. ศิลปะการแสดง

- 1.1 ดนตรีและเพลงร้อง เช่น ปี่พาทย์ ซอสามสาย เพลงโคราช
- 1.2 นาฏศิลป์และการละคร เช่น โขน มโนราห์

2. งานช่างฝีมือดั้งเดิม

- 2.1 ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า เช่น ผ้าทอนาหมื่นศรี ผ้าขาวม้า
- 2.2 เครื่องจักสาน เช่น เครื่องจักสานไม้ไผ่ เครื่องจักสานย่านลิเภา
- 2.3 เครื่องรัก เช่น เครื่องมุกไทย
- 2.4 เครื่องปั้นดินเผา เช่น เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง
- 2.5 เครื่องโลหะ เช่น เครื่องทองเหลือง
- 2.6 เครื่องไม้ เช่น เรือกอและ เรือนไทยพื้นบ้าน
- 2.7 เครื่องหนัง เช่น รูปหนังตะลุง รูปหนังใหญ่
- 2.8 เครื่องประดับ เช่น เครื่องไทยโบราณสกุลช่างเพชรบุรี
- 2.9 งานศิลปกรรมพื้นบ้าน เช่น งานช่างดอกไม้สด
- 2.10 ผลิตภัณฑ์อย่างอื่น เช่น เครื่องแต่งกายมโนราห์

3. วรรณกรรมพื้นบ้าน

- 3.1 นิทานพื้นบ้าน เช่น นิทานสังข์ทอง นิทานขุนช้างขุนแผน
- 3.2 ตำนานพื้นบ้าน เช่น ตำนานพระร่วง
- 3.3 บทสวดหรือบทกล่าวนิพิตกรรม เช่น บททำขวัญช้าง
- 3.4 บทร้องพื้นบ้าน เช่น เพลงแห่นางแมว
- 3.5 สำนวน ภาษิต เช่น ผญาอีสาน
- 3.6 ปริศนาคำทาย เช่น คำทาย ปัญหาเขาวน
- 3.7 ตำรา เช่น ตำราศาสตร์ ตำราพิชัยสงคราม

4. กีฬาภูมิปัญญาไทย

- 4.1 การเล่นพื้นบ้าน เช่น หมากเก็บ ว้าวไทย
- 4.2 กีฬาพื้นบ้าน เช่น หมากรูกไทย ตะกร้อ แข่งเรือ
- 4.3 ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว เช่น มวยไทย กระบี่กระบอง

5. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล

- 5.1 มารยาท เช่น การแสดงความเคารพแบบไทย
- 5.2 ขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง เทศน์มหาชาติ

6. ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

- 6.1 อาหารและโภชนาการ เช่น สำหรับอาหารไทย ต้มยำกุ้ง ผัดไทย
- 6.2 การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน เช่น การนวดไทย
- 6.3 โหราศาสตร์และดาราศาสตร์ เช่น โหราศาสตร์ไทย
- 6.4 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ข้าวหอมมะลิ
- 6.5 ชัยภูมิและการตั้งถิ่นฐาน เช่น ดอนปู่ตา

7. ภาษา

- 7.1 ภาษาไทย
- 7.2 ภาษาท้องถิ่น
- 7.3 ภาษาสัญลักษณ์ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2558, น. 6-16)

โขนไทยกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2561 องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก ได้ประกาศขึ้นทะเบียนโขนไทย (Khon, masked dance drama in Thailand) เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประเภทรายการตัวแทนมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ

การขึ้นทะเบียนตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก มีทั้งหมด 3 ประเภท คือ

1. รายการตัวแทนมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ
2. รายการที่ต้องได้รับการสงวนรักษาอย่างเร่งด่วน
3. รายการมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการสงวนรักษา (โบราณนามา, 2561)

นับเป็นข่าวดีแก่ประเทศไทยที่โขนไทยได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก ทั้งนี้ด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่หาที่สุดมิได้ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 ทรงอนุรักษ์ ส่งเสริม พิธีกรรม สืบสาน พัฒนาการแสดงโขนไทยในทุกมิติ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดสร้างเครื่องแต่งกายเครื่องประดับโขนไทยชุดใหม่ พัฒนาการแต่งหน้าให้งดงามดึงดูดความสนใจ พัฒนารูปแบบเทคนิคการแสดง ฉากเวที แสง สี เสียง เพื่อตระหนักถึงความสำคัญของโขนไทยอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ สืบสานศิลปะงานฝีมือ จึงทำให้โขนไทยยิ่งใหญ่อลังการ สร้างความประทับใจให้แก่ชาวไทยและชาวต่างชาติ

นอกจากนี้ประเทศไทยเตรียมการเสนอมโนราห์ นวดแผนไทย ต่อองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก เพื่อประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อไป (“ยูเนสโก” ประกาศให้ “โขน” ขึ้นบัญชีมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้”, 2561)

โขนไทย

โขนไทยเป็นนาฏศิลป์ชั้นสูงที่เก่าแก่ในประเทศไทย เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ตามหลักฐานจากจดหมายเหตุของลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้กล่าวถึงการเล่นโขนไทยว่าเป็นการเต้นออกท่าทางเข้ากับเสียงขอและเครื่องดนตรีอื่น ๆ ผู้เต้นสวมหน้ากากและถืออาวุธ

โขนไทยพัฒนามาจากศิลปะการแสดงหลายแขนงด้วยกัน โดยนำวิธีเล่นและวิธีแต่งตัวบางอย่างมาจากการเล่นชักนาคดึกดำบรรพ์ นำท่าต่อสู้ ท่ารำ ท่าเต้นมาจากกระบี่กระบอง และนำศิลปะการพากย์ การเจรจา เพลงและเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบกิริยาอาการของผู้แสดงที่เรียกว่าเพลงหน้าพาทย์มาจากการแสดงหนังใหญ่ ลักษณะสำคัญของโขนไทยอยู่ที่ผู้แสดงต้องสวมหัวโขนหมดทุกตัว ยกเว้นตัวพระ ตัวนาง และตัวเทวดา มีต้นเสียงและลูกคู่ร้องบทให้ มีคนพากย์และเจรจา และแสดงเรื่องราวเกียรติเพียงเรื่องเดียว

การแสดงโขนไทยมีพัฒนาการมาเป็นลำดับ จำแนกประเภทได้ดังนี้

1. โขนกลางแปลง

เป็นการแสดงโขนบนพื้นกลางสนาม ไม่ต้องสร้างโรง ใช้ธรรมชาติเป็นฉากในการแสดง ผู้แสดงเป็นชายล้วน ตัวละครทุกตัวต้องสวมหัวโขน นิยมแสดงตอนยกทัพรบกันเป็นพื้น แบ่งผู้แสดงออกเป็น 2 ฝ่าย ผลัดกันออกมาแสดงดำเนินเรื่อง ใช้วงปี่พาทย์ประกอบการแสดงพร้อมกัน 2 วง ไม่มีบทร้อง มีแต่บทพากย์และเจรจา

2. โขนโรงนอกหรือโขนนั่งราว

เป็นการแสดงโขนบนโรง ไม่มีเตียงสำหรับตัวนายโรงนั่ง มีราวพาดตามส่วนยาวของโรง ตรงหน้าฉาก ออกมามีช่องทางให้ผู้แสดงเดินได้รอบราว ตัวโรงมักมีหลังคา เมื่อตัวโขนแสดงบทของตนแล้วก็จะไปนั่งบนราว สมมติเป็นเตียงหรือที่นั่งประจำตำแหน่ง ส่วนผู้แสดงเป็นเสนาหรือวานรยั้งคกงนั่งพื้นแสดงปกติ ไม่มีการขับร้อง มีแต่การพากย์และเจรจา มีวงปี่พาทย์ 2 วง บรรเลงเพลงหน้าพาทย์

3. โขนหน้าจอ

เป็นโขนที่แสดงตรงหน้าจอหนังใหญ่ โดยเจาะผ้าดิบทั้ง 2 ข้างของจอ ทำเป็นช่องประตูเข้าออกแล้ว ทำเป็นซุ้มประตู ด้านหนึ่งเป็นปราสาทราชวัง สมมติเป็นกรุงลงกา อีกด้านหนึ่งเป็นค่ายพลับพลาพระราม มีการพากย์และเจรจา มีดนตรีปี่พาทย์ประกอบการแสดงเพียงวงเดียว

4. โขนโรงใน

เป็นศิลปะการผสมผสานระหว่างโขนหน้าจอกับละครใน เริ่มมีผู้แสดงหญิงเข้ามาปะปน มีการออกท่ารำ เต้น ผู้แสดงเป็นตัวพระไม่ต้องสวมหัวโขน มีการพากย์และเจรจาตามแบบโขน นำเพลงขับร้องและเพลงดนตรีแบบละครในและระบำฟ้อนเข้าผสม โขนที่กรมศิลปากรนำออกแสดงในปัจจุบันนี้ใช้ศิลปะการแสดงแบบโขนโรงใน

5. โขนฉากหรือโขนโรง

สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีผู้คิดสร้างฉากมาประกอบการแสดงโขนบทเวทีในโรง คล้ายกับการแสดงละครดึกดำบรรพ์ การแสดงแบ่งเป็นฉากเป็นตอนและมีการประดิษฐ์ฉากขึ้นประกอบเรื่อง วิธีแสดงดำเนินเช่นเดียวกับโขนโรงใน มีการขับร้อง รำ เต้น และมีเพลงหน้าพาทย์

ลักษณะที่สำคัญของไทย แบ่งออกเป็น 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายมนุษย์ เทวดา (พระ นาง) ฝ่ายยักษ์ และฝ่ายลิง ลักษณะเครื่องแต่งกายแบ่งได้ 3 ประเภท คือ เครื่องประดับศีรษะ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม และเครื่องประดับกายต่าง ๆ

การแสดงของไทยสามารถให้แสดงได้หลายวาระ เช่น แสดงเป็นมหรสพบูชา (งานถวายพระเพลิงพระบรมศพ) แสดงเป็นมหรสพสมโภช (งานเฉลิมพระชนมพรรษา งานฉลองปูชนียสถาน) และแสดงเป็นมหรสพเพื่อความบันเทิงในโอกาสทั่วไป

ไทยนอกจากจะเป็นการแสดงที่มีองค์ประกอบทางศิลปะหลายด้านแล้ว ยังมีคุณค่าในการให้แง่คิดคติเตือนใจ คุณธรรม และจริยธรรมต่าง ๆ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559, น. 101-103)

ไทยกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์คิดและสร้างสรรค์ขึ้น เพื่อดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันภายในสังคมให้เป็นระเบียบแบบแผนและมีรูปแบบ เป็นที่ยอมรับกันภายในสังคมนั้น ๆ จนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะสังคม สิ่งเหล่านี้มีเสน่ห์ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นมีความต้องการเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ (ราณี อธิชัยกุล, 2557, น. 283)

“การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายหรือแรงจูงใจเพื่อชม ร่วมกิจกรรมศึกษาหรือเรียนรู้วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศิลปะแขนงต่าง ๆ มรดก ภูมิปัญญา หรือเทศกาลประเพณีของท้องถิ่น เพื่อความเพลิดเพลิน หรือเพิ่มพูนทักษะส่วนบุคคลที่อาจแตกต่างกันไปแต่ละคนและแต่ละสถานที่ที่เยี่ยมชม ตามความสนใจของแต่ละบุคคล (ราณี อธิชัยกุล, 2557, น. 285)

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นกิจกรรมการได้สัมผัสเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวไปเที่ยวชม ได้แก่

1. การเที่ยวชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว ได้ความรู้ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ พระราชวัง
2. การเที่ยวชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน อาคาร บ้านเรือน เช่น สถาปัตยกรรม จิตรกรรม
3. การร่วมงานเทศกาลประเพณีที่จัดขึ้นตลอดทั้งปีในท้องถิ่นต่าง ๆ ตามประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมา
4. การชมการแสดงบนเวที นาฏศิลป์ ดนตรี ที่แสดงในโรงละครต่าง ๆ ในหลายพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น โขน วงดนตรี
5. การเข้ารับการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การวาดแผนโบราณ
6. การพักผ่อนในโฮมสเตย์เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น เช่น ชาวเขา ชนกลุ่มน้อย การร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ในท้องถิ่น (ราณี อธิชัยกุล, 2557, น. 288)

ดังนั้น ไทยซึ่งเป็นศิลปะการแสดงนาฏศิลป์อย่างหนึ่งในประเทศไทย เราจึงสามารถจัดไทยให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างรวดเร็ว มีบทบาทในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยรวม เพราะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีความสนใจและต้องการเข้าใจวัฒนธรรม โดยผ่านการชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรม (ปิยวดี มากพา และ พงษ์ทิ ศุภเศรษฐศิริ,

2558, น. 37) ประเทศไทยมีโซนไทยซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่น มีเสน่ห์ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ มาท่องเที่ยวในประเทศไทย กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวในประเทศหันมาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น ส่งผลให้ ประเทศไทยมีรายได้เพิ่มขึ้น มีภาพลักษณ์ที่ดี และได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้อยู่คู่ประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป ดังนั้นจึงต้องทำการส่งเสริมวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควบคู่กันไป ดังนี้

การส่งเสริมวัฒนธรรม สามารถทำได้โดยถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชนเพื่อให้ตระหนักเข้าใจถึง การแสดงโซนไทย ซึ่งแสดงถึงความเจริญที่ดั่งงามของชาติพร้อมกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมไม่ให้สาบสูญไปจาก ประเทศไทย แต่ในปัจจุบันสังคมพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการแสดงโซนไทย ควรปรับเปลี่ยน พัฒนาให้สอดคล้องกับสังคมในปัจจุบัน รัฐบาลควรรณรงค์เผยแพร่การแสดงโซนไทย และจัดกิจกรรม การแสดงโซนไทยอย่างต่อเนื่อง เช่น จัดการแสดงโซนไทยในประเทศและต่างประเทศ นอกจากการส่งเสริม วัฒนธรรมจะช่วยให้วัฒนธรรมไม่สาบสูญไปจากประเทศไทยแล้ว ยังจะช่วยส่งเสริมอาชีพ ส่งเสริมการท่องเที่ยว เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจ สร้างเสน่ห์ให้กับประเทศ ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวในประเทศและนักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติได้รู้จักและเห็นคุณค่าของความเป็นไทยมากขึ้น (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2559, น. 180-181)

การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในกรณีที่นักท่องเที่ยวจะเลือกมาชมการแสดงโซนไทยนั้น การแสดงโซนไทยจะต้องดึงดูดใจและน่าสนใจที่จะทำให้นักท่องเที่ยวชื่นชอบได้ ซึ่งศักยภาพในการดึงดูดใจ จะต้องเน้นถึงความงามทางศิลปวัฒนธรรม ความสามารถในการสืบทอดทางวัฒนธรรม ความต่อเนื่องของ การจัดกิจกรรมการแสดงโซนไทย จะเป็นตัวช่วยเสริมสร้างศักยภาพในการดึงดูดใจให้กับนักท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้ต้องมีมาตรการด้านความปลอดภัยในสถานที่จัดการแสดงโซนไทย ในส่วนของศักยภาพการรองรับ ด้านการท่องเที่ยว จะต้องมียุทธศาสตร์ที่รองรับนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ ที่สำคัญในด้านการบริหารจัดการ ควรมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในการรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้มี ส่วนร่วม (ราณี อธิชัยกุล, 2557, น. 297-299) มีสินค้าที่ระลึกขายให้กับนักท่องเที่ยว เช่น หัวโขน ที่นับเป็น งานศิลปะชั้นสูง นอกจากจะเป็นส่วนประกอบสำคัญในการแสดงโซนไทยแล้ว หัวโขนยังได้กลายเป็นสัญลักษณ์ ทางศิลปวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของประเทศไทย นอกจากนี้ยังมีหัวโขนขนาดย่อส่วนลงเพื่อจัดแสดงหรือประดับ ในสถานที่ต่าง ๆ เช่น โรงแรม ห้องนิทรรศการ ห้องแสดงสินค้าหัตถกรรมไทย เป็นการเสริมสร้างบรรยากาศ ให้มีเสน่ห์อย่างล้าลึก และมีเอกลักษณ์อันโดดเด่น หรือไว้เป็นสินค้าที่ระลึกเพื่อสะสมหรือนำไปฝากญาติมิตร อีกด้วย (“หัวโขน”, ม.ป.ป.) ด้านปัญหาในการชมการแสดงโซนไทยของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ส่วนใหญ่ มักจะไม่เข้าใจเนื้อเรื่อง เพราะไม่เข้าใจภาษาพูดในการแสดงโซนไทย ไม่เข้าใจท่าทางในการแสดง ดังนั้นควรมี คำอธิบายเรื่องราวเนื้อเรื่องโดยย่อก่อนการแสดงในรูปแบบเอกสารแผ่นพับ มีคำบรรยายประกอบการแสดง และอธิบายความหมายของท่าทางเป็นภาษาต่าง ๆ ด้วย (ปิยวดี มากพา และ พุทธิ ศุภเศรษฐศิริ, 2558, น. 36)

บทสรุปและข้อเสนอแนะของผู้ศึกษา

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้มีการสร้างสรรค์และสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ในปัจจุบันสังคมภายในประเทศและ ต่างประเทศ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้รับผลกระทบ บางครั้งมีการนำไปใช้ในทางที่บิดเบือนไม่เหมาะสม ทำให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต้องเสื่อมสูญไป จึงจำเป็นต้อง

ตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 เพื่อส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้สืบเนื่องและยั่งยืนสืบไป มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการส่งเสริมและรักษา ต้องมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด ดังนี้ 1. วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา 2. ศิลปะการแสดง 3. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล 4. ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล 5. งานช่างฝีมือดั้งเดิม 6. การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว 7. ลักษณะอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง โดยมีคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทำหน้าที่ให้ความเห็นชอบการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คุ่มครอง ป้องกันไม่ให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเกิดความเสียหาย และมีคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กรุงเทพมหานคร คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด ทำหน้าที่ดำเนินการร่วมกับชุมชนจัดทำรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและพิจารณาคัดเลือกรายการเบื้องต้นเพื่อเสนอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้กำหนดลักษณะของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ไว้ 5 สาขา คือ 1. ประเพณีและการแสดงออกที่เป็นมุขปาฐะ รวมถึงภาษาในฐานะพาหะ 2. ศิลปะการแสดง 3. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล 4. ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล 5. งานช่างฝีมือดั้งเดิม แต่ในส่วนของประเทศไทยได้กำหนดประเภทไว้ 7 สาขา คือ 1. ศิลปะการแสดง 2. งานช่างฝีมือดั้งเดิม 3. วรรณกรรมพื้นบ้าน 4. กีฬาภูมิปัญญาไทย 5. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล 6. ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล 7. ภาษา

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก ได้ประกาศขึ้นทะเบียนโขนไทย (Khon, masked dance drama in Thailand) เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประเภทรายการตัวแทนมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ อันเป็นพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 ที่ทรงมีคุณูปการอันใหญ่หลวงต่อโขนไทย

โขนไทยเป็นศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ชั้นสูงในประเทศไทย พัฒนามาจากศิลปะการแสดงหลายแขนง ผู้แสดงต้องสวมหัวโขนหมดทุกตัว ยกเว้นตัวพระ ตัวนาง ตัวเทวดา ลักษณะที่สำคัญของโขนไทย แบ่งเป็น 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายมนุษย์ เทวดา (พระ นาง) ฝ่ายยักษ์ และฝ่ายลิง ลักษณะเครื่องแต่งกายแบ่งได้ 3 ประเภท คือ เครื่องประดับศีรษะ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม และเครื่องประดับกาย การแสดงโขนไทยจำแนกประเภทได้ คือ โขนกลางแปลง โขนโรงนอกหรือโขนนั่งราว โขนหน้าจอ โขนโรงใน และโขนฉากหรือโขนโรง การแสดงโขนไทยใช้แสดงในวาระต่าง ๆ เช่น มหกรรมบูชา มหรสพสมโภช มหรสพบันเทิงทั่วไป การแสดงโขนไทยนอกจากจะเป็นศิลปะชั้นสูงและมีการแสดงที่งดงามแล้ว ยังช่วยให้แ่่งคิด คติเตือนใจ คุณธรรม จริยธรรม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

ในด้านการท่องเที่ยว โขนไทยเป็นศิลปะการแสดงนาฏศิลป์อย่างหนึ่ง สามารถจัดโขนไทยเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างรวดเร็ว นักท่องเที่ยวจำนวนมากสนใจในเรื่อง

วัฒนธรรม รัฐบาลควรใช้การแสดงโขนไทยเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการส่งเสริมวัฒนธรรมนั้น สามารถทำได้โดยถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชนให้เข้าใจการแสดงโขนไทย ปรับเปลี่ยนการแสดงโขนไทยให้สอดคล้องกับสังคมในปัจจุบัน รมณรงค์เผยแพร่การแสดงโขนไทย จัดกิจกรรมการแสดงโขนไทยในประเทศและต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ต้องเน้นถึงศักยภาพในการดึงดูดใจโดยเน้นถึงความงดงามทางศิลปวัฒนธรรม การสืบทอดวัฒนธรรม จัดกิจกรรมการแสดงโขนไทยอย่างต่อเนื่อง รวมถึงสถานที่จัดการแสดงต้องปลอดภัย จะต้องมีส่วนอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม มีคำอธิบายเนื้อเรื่องโดยย่อ คำบรรยายประกอบการแสดง ความหมายท่าทางให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเป็นภาษาต่าง ๆ มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม มีสินค้าที่ระลึก เช่น หัวโขน ขายให้นักท่องเที่ยว สำหรับข้อเสนอแนะของผู้ศึกษาขอเสนอแนะให้กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กับกระทรวงวัฒนธรรมวางแผนทำงานบูรณาการร่วมกันโดยใช้การแสดงโขนไทยที่เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประเภทรายการตัวแทนมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับประเทศไทย เป็นแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาท่องเที่ยวในประเทศไทย กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวในประเทศหันมาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น ส่งผลให้ประเทศไทยมีรายได้เพิ่มขึ้น มีภาพลักษณ์ที่ดี มีศิลปวัฒนธรรมที่งดงามอยู่คู่กับประเทศไทยสืบต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2558). **คู่มือการเสนอขอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ**.

กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

_____. (2559). **ศิลปะการแสดง มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ**.

กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

โบราณนานมา. (29 พฤศจิกายน 2561). **โขน**. สืบค้น 22 มกราคม 2562 จาก

<https://www.facebook.com/boraannaanma/posts/2169046786682803>

นงเยาว์ ชาญณรงค์. (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559). วัฒนธรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว. **วารสารรามคำแหง**

ฉบับมนุษยศาสตร์, 35(2), 171-184.

ปิยวดี มากพา, และ พงษ์ศักดิ์ ศุภเศรษฐศิริ. (กรกฎาคม-ธันวาคม 2558). การพัฒนารูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ไทย

เพื่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ**, 17(1), 36-46.

“พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559” (1 มีนาคม 2559).

ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 133 ตอนที่ 19 ก, น. 1-9.

“ยูเนสโก” ประกาศให้ “โขน” ขึ้นบัญชีมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้. (30 พฤศจิกายน 2561). สืบค้น

22 มกราคม 2562 จาก https://www.m-culture.go.th/th/article_view.php?nid=21454

ราณี อีสัยกุล. (2557). **การจัดการการท่องเที่ยวเฉพาะทาง**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

หัวโขน. (ม.ป.ป.). สืบค้น 28 มกราคม 2562 จาก <http://www.otoptoday.com/wisdom/7318/หัวโขน>

ภาษาต่างประเทศ

The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2003, October 17).

Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Retrieved

January 18, 2019 from [http://ich.culture.go.th/images/stories/ich-pdf/2.1Convention-](http://ich.culture.go.th/images/stories/ich-pdf/2.1Convention-Safeguarding-Intangible-cultural-Heritage.pdf)

[Safeguarding-Intangible-cultural-Heritage.pdf](http://ich.culture.go.th/images/stories/ich-pdf/2.1Convention-Safeguarding-Intangible-cultural-Heritage.pdf)